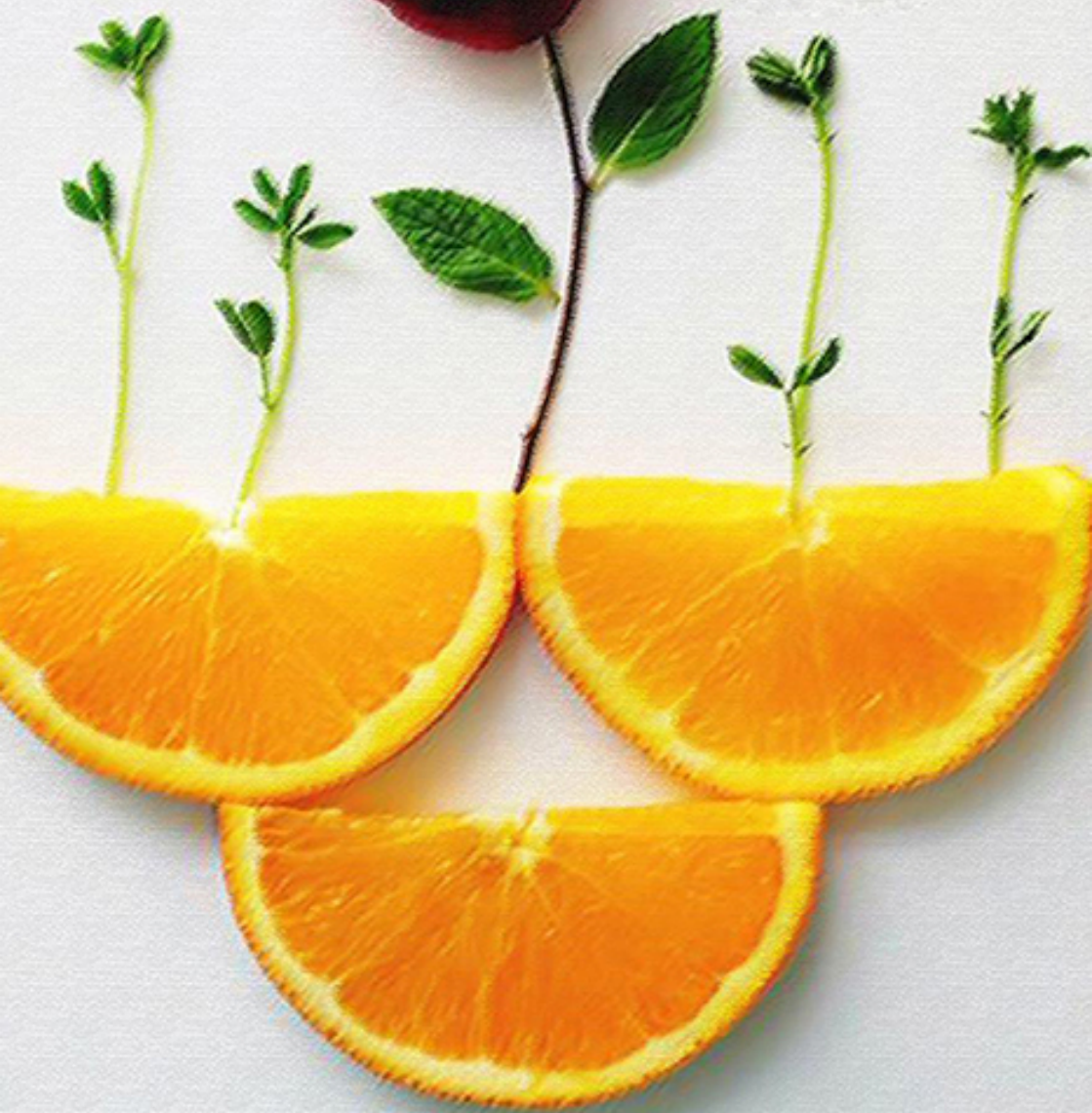

گزیدهٔ مجتبیٰ کسب و کار
مفتاح الحیاة

فهرست مطالب

۲.....	اهمیت کسب و کار.....
۳.....	پاک ترین کسب ها.....
۴.....	زمان مناسب کسب.....
۴.....	لزوم کسب حلال و فضیلت های آن.....
۵.....	شرایط کسب حلال.....
۶.....	آثار کسب حلال.....
۷.....	اثر آلودن کسب حلال.....
۷.....	برخی درآمدهای حرام.....
۸.....	آثار درآمدهای فاسد.....
۸.....	انواع کسب (راه های تولید).....
۸.....	کشاورزی.....
۹.....	تهیه و حفظ منابع کشاورزی.....
۹.....	برخی آداب کشاورزی.....
۱۰.....	شیوه کشاورزی و دعای آن.....
۱۱.....	دامداری.....
۱۲.....	تجارت.....
۱۲.....	فضیلت و اهمیت تجارت.....
۱۳.....	آثار تجارت.....
۱۳.....	آداب تجارت حلال.....
۱۵.....	دعا به هنگام داد و ستد.....
۱۵.....	رفتارهای ناپسند در داد و ستد.....
۱۷.....	پرهیز از برخی معاملات.....
۱۷.....	صنعت (حرفه).....
۱۷.....	اهمیت صنعت.....
۱۷.....	آداب صنعتگری.....
۱۸.....	اقسام صنعت.....

اهمیت کسب و کار

امام صادق علیه السلام می فرماید: چون آیه «فَإِذَا بَلَغَ الْبُلُغَ فَأَمْسِكُوا مِنْ بَعْضِهِمْ أَوْ فَارِقُوا مِنْ بَعْضِهِمْ وَأَشْهَدُوا ذَوَى عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكَ يُمْسِكُ بِه مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا» (پس چون عده آنان به سر رسید [یا] به شایستگی نگاهشان دارید یا به شایستگی از آنان جدا شوید و دو تن [مرد] عادل را از میان خود گواه گیرید و گواهی را برای خدا به پا دارید این است اندرزی که به آن کس که به خدا و روز بازپسین ایمان دارد داده می شود و هر کس از خدا پروا کند [خدا] برای او راه بیرون شدنی قرار می دهد و از جایی که حسابش را نمی کند به او روزی می رساند و هر کس بر خدا اعتماد کند او برای وی بس است خدا فرمانش را به انجام رساننده است به راستی خدا برای هر چیزی اندازه ای مقرر کرده است) فرود آمد، گروهی از اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله با برداشتی نادرست از آیه، از کار دست کشیده، به دعا و عبادت پرداختند. چون این خبر به پیامبر صلی الله علیه و آله رسید آن حضرت فرمود: من دشمن دارم کسی را که دهانش را به دعا بگشاید و بگوید: روزیم ده؛ ولی کسب و کار را رها می کند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: گروهی از امت من دعاهایشان پذیرفته نمی شود؛ از جمله مردی که در خانه اش بنشیند و بگوید: پروردگارا! روزیم ده و در پی کسب و روزی نرود.

امام صادق علیه السلام می فرماید: خدا دشمن دارد مردی را که دهانش را به دعا گشوده و بگوید: خدا یا! روزیم ده؛ ولی کسب را ترک کند.؛ همچنین ایشان از کار و شغل عمر بن مسلم پرسید، گفتند: تجارت را رها کرده و به عبادت و دعا روی آورده است. آن حضرت فرمود: وای بر او! مگر نمی داند دعای بیکار پذیرفته نمی باشد...؛ و نیز راوی گوید: نزد امام صادق علیه السلام بودم و امام درباره مردی پرسید. عرض شد: نیازمند شده است. پرسید: امروز چه می کند؟ عرض شد: در خانه، خدا را عبادت می کند. پرسید: هزینه زندگیش از کجا تامین می شود؟ عرض شد: از ناحیه برخی از برادران. فرمود: به خدا سوگند! کسی که هزینه زندگی او را می دهد از او عابدتر است.

رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: کسی که برای تامین هزینه زندگی پدر و مادر و بی‌نیازی آنان از مردم و برای تامین معاش همسر و فرزندان و بی‌نیازی آنان از مردم و برای تامین معاش خود و بی‌نیازی از مردم بکوشد، کارش در راه خداست و کسی که برای مال اندوزی بکوشد کارش در راه شیطان است.

امام رضا علیه السلام می فرماید: کسی که از فضل خدا برای تامین معاش خانواده‌اش بجوید، پاداش او از مجاهد در راه خدای بزرگ بیشتر است.

پیامبر صلی الله علیه و آله می فرماید: هر گاه بنده برای تامین نیاز خانواده بیرون رود خدا برای هر گام او یک درجه می نویسد؛ همچنین می فرماید: هر کس در یکی از شهرها در سختی و آسانی برای تامین هزینه خانواده‌اش بکوشد در روز قیامت با پیامبران محشور می شود؛ نیز می فرماید: هر که از دسترنج خویش بخورد روز قیامت در کنار پیامبران باشد و پاداش آنان را دریافت کند؛ همان حضرت فرمود: در سفر معراج وارد بهشت شدم و در آن جا قصری از یاقوت سرخ دیدم که درونش بر اثر نورانیتش از بیرون پیدا بود. از جبرئیل پرسیدم: این قصر از آن کیست؟ گفت: ... و برای کسی که اطعام کند. امیر مومنان علی علیه السلام پرسید: آیا در میان امت تو کسی توان آن را دارد؟ فرمود: ... آیا می دانی اطعام کردن چیست؟ عرض کردم خدا ورسولش بهتر می دانند. فرمود: کسی که برای معاش خانواده‌اش بکوشد تا آبروی آنان را در برابر مردم نگه دارد.

امام صادق علیه السلام می فرماید: اگر دانستی یا به تو گفتند که روزیت فراهم است، از تلاش برای روزی دست برنदार و تا می توانی بکوش تا سربار دیگران نباشی.

محمد بن منکدر می گوید: روزی یکی از بزرگان قریش (امام محمد بن علی بن الحسین علیه السلام) را دیدم که در پی کسب دنیا بود، به او گفتم: اگر هم اکنون اجل تو فرا رسد چه می کنی؟ گفت: من در حال اطاعت خدا هستم، زیرا به این وسیله نیاز خود و خانواده‌ام را تامین می کنم و از تو و مردم بی‌نیاز می شوم.

پاک ترین کسب ها

رسول خدا صلی الله علیه و آله درباره مومنی که در پی کسب پاک باشد چنین دعا می کند: خدا رحمت کند مومنی را که پاکیزه کسب کند؛ همچنین می فرماید: بهترین کسب‌ها، کسب دست کارگر است؛ اگر درست و خیرخواهانه باشد؛ و نیز می فرماید: پاکیزه ترین مالی که انسان صرف می کند، آن است که از دسترنج

خود باشد. همچنین ایشان می‌فرمایند: خردمند را نشاید که جز به سه کار اشتغال ورزد: اصلاح امور معاش یا گام برداشتن برای آخرت یا لذت بردن از کاری که حرام نیست؛ نیز فرمود: بهترین درآمدها سود حاصل از معامله نیکو و پاک است.

زمان مناسب کسب

رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: بامدادان به کار پرداختن برکت آور است و همه نعمت‌ها به ویژه روزی را بیفزاید؛ همچنین می‌فرماید: صبحگاهان در پی نیازمندی‌هایتان بروید؛ چرا که آسان به دست می‌آید... و خیر را نزد خوبرویان بجویید.

امیر مومنان علی علیه السلام می‌فرماید: صبحگاهان در پی روزی رفتن روزی را افزون کند.

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: جدیت و تلاش کنید! هرگاه نماز صبح گزاردید صبحگاهان در پی روزی روید و حلال کسب کنید، تا خدای بزرگ روزیتان دهد و در کسب آن یاریتان رساند.

امام رضا علیه السلام می‌فرماید: هر کس روز عاشورا را مبارک بنامد، و در آن برای نیاز خانه‌اش ذخیره کند آن ذخیره برکت نخواهد داشت و در روز قیامت با یزید، عبیدالله بن زیاد و عمر بن سعد محشور شود. نیز می‌فرماید: هر کس در روز عاشورا به تامین نیازمندی‌هایش نپردازد، خدا نیازهای دنیا و آخرت او را برآورده سازد.

لزوم کسب حلال و فضیلت‌های آن

رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: کسب حلال بر هر مرد و زن مسلمان واجب است؛ همچنین می‌فرماید: عبادت ده جزء دارد که نه جزء آن در کسب حلال است؛ و نیز می‌فرماید: تحمل سختی در راه کسب حلال برای زن و فرزند پرده‌نشین، نزد خدا از یک سال ضربت پیوسته شمشیر در رکاب امام عادل برتر است.

به فرموده امام صادق علیه السلام: امیر مؤمنان علیه السلام در شدت گرما در روز برای انجام کارهایش از خانه بیرون می‌رفت و با این که خدمتکارانی برای رفع نیاز داشت، می‌خواست خدا او را در حالی ببیند که برای درآمد حلال خود را به زحمت افکنده است.

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: می‌خواهم خدا مرا در حالی ببیند که روزم را در پی کسبی حلال به سر می‌برم. آیا نشنیده‌اید سخن خدا را که فرموده است: هر گاه نماز به فرجام خود رسید، در زمین پراکنده شوید و از فضل و احسان خدا بجوئید؛ همچنین می‌فرماید: دوست دارم خدای بزرگ مرا در حالی ببیند که با دستان خودم کار می‌کنم و با زحمت روزی حلال می‌طلبم.

رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: کسی که در راه کسب روزی حلال برای خانواده‌اش بکوشد مانند مجاهد در راه خداست.

امام صادق علیه السلام مصادف را که از خادمان او بود خواست و هزار دینار به او داد و فرمود: برای رفتن به سفر تجاری به مصر آماده شو، زیرا هزینه زندگی فراوان شده‌است. او نیز متاعی آماده و همراه بازرگانان به سمت مصر حرکت کرد. نزدیک شهر با گروهی که از مصر بیرون آمده بودند روبرو شده و از وضع بازار متاع خویش پرسیدند. آنان گفتند که در مصر نیاز فراوانی به این متاع (کالای مورد نیاز همگان) هست. آنان با شنیدن این سخن هم سوگند و هم پیمان شدند به کم‌تر از یک دینار برای هر دینار داد و ستد نکنند. مصادف پس از فروش متاع و بازگشت به مدینه به محضر امام صادق علیه السلام رسید و دو کیسه همراه خود (هریک حاوی هزار دینار) را تقدیم داشت و گفت: این سرمایه و آن نیز، سود آن است. امام صادق علیه السلام فرمود: چه سود بسیاری! چه کرده‌ای؟ او نیز از سوگند و پیمان همراهان خویش خبر داد. امام سلام الله علیه فرمود: سبحان الله! به زیان مسلمانان سوگند یاد می‌کنید که در برابر هر دینار، یک دینار سود ببرید؟! سپس یکی از کیسه‌ها را برداشت و فرمود: این، سرمایه من است. ما نیازی به این گونه سودها نداریم. سپس فرمود: ای مصادف چکاچکک شمشیرها از کسب روزی حلال آسان‌تر است.

شرایط کسب حلال

رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: هر کس [در داد و ستد] چهار چیز را رعایت کند کسبش پاک باشد: هنگام خرید عیب نگذارد، هنگام فروش نستاید، فریب ندهد و در میان داد و ستد سوگند یاد نکند.

آثار کسب حلال

۱. حفاظت الهی: در حدیث معراج آمده است: ای احمد! ... اگر خوردنی و نوشیدنی تو پاک و حلال باشد در حفظ و پناه من خواهی بود.

۲. قبولی عبادات: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که از راه حرام مالی کسب کند، خدا صدقه، برده آزاد کردن، حج و عمره او را نمی پذیرد.

۳. اجابت دعا: مردی از رسول خدا صلی الله علیه و آله تقاضا کرد تا از خدا بخواهد دعایش پذیرفته شود. آن حضرت فرمود: اگر خواستی دعای تو مستجاب شود (هر چند به وسیله دعای پیامبر صلی الله علیه و آله) کسب خود را پاک و حلال کن.

امام صادق علیه السلام می فرماید: هر که می خواهد با پذیرش دعایش شادمان شود، راه کسب خویش را پاکیزه سازد.

۴. صدقه بودن: همان بزرگوار می فرماید: امام سجاد علیه السلام هنگام صبح در پی روزی بیرون می رفت. پرسیدند: ای فرزند رسول خدا! کجا می روی؟ فرمود: می روم تا برای خانواده ام صدقه گرد آورم. پرسیدند: آیا به خانواده ات صدقه می دهی؟ فرمود: هر که حلال کسب کند از سوی خدای بزرگ صدقه به شمار می آید.

۵. همراهی با پیامبران در قیامت: رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: هر کس از راه حلال کسب روزی کند و با آن خویشان را از مردم بی نیاز و خانواده و فرزندان را تامین کند، روز قیامت با پیامبران و صدیقان محشور گردد.

۶. درخشش چهره در قیامت: رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: کسی که در پی کسب حلال باشد تا آبرویش را حفظ کند و به دیگران نیازی نداشته باشد روز قیامت در حالی می آید که چهره اش بسان ماه شب چهاردهم می درخشد.

۷. عزتمندی در قیامت: رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: قیامت برپا نشود تا آن که خدا سه کس را عزت بخشد: آنکه از راه حلال دره می کسب کند....

۸. کفاره گناهان: رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: برخی از گناهان را نماز و روزه کفاره نباشد. پرسیدند: ای رسول خدا پس کفاره آن‌ها چیست؟ فرمود: تحمل رنج و اندوه در راه کسب معاش. راوی گوید: روزی در گرمای شدید تابستان در یکی از کوچه های مدینه با امام صادق علیه السلام روبرو شدم و عرض کردم: فدایت شوم! تو در حالی که نزد خدا چنان مقامی داری و از خویشان

رسول خدایی، چرا در چنین روزی این گونه خود را به زحمت افکنده‌ای؟ فرمود: ای عبدالاعلی! برای کسب روزی بیرون آمدم تا از کسانی مثل تویی نیاز شوم.

اثر آلودن کسب حلال

رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: کسی که از راه حلال بر مالش بیافزاید تا با آن فخر فروشد در قیامت در حالی خدا را دیدار می‌کند که از او خشمگین است.

برخی درآمدهای حرام

رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: هولناک‌ترین رخدادی که پس از خودم درباره اتمم از آن می‌هراسم درآمدهای حرام و رباخواری است؛ همچنین می‌فرماید: بدترین کسب رباخواری است؛ نیز می‌فرماید: پلیدترین کسب نامشروع، رشوه‌خواری حاکم است.

امیرمومنان علی علیه السلام می‌فرماید: درآمدهایی که از راه مردار فروشی، سگ فروشی، روسپیگری، رشوه‌گیری در داوری و غیب‌گویی [کهالت و رمالی] به دست می‌آیند، حرام‌اند.

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: زن آوازه‌خوان و کسی که از درآمد آن بهره‌بردار ملعونند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: روزی را به نیکی طلب کنید و تاخیر روزی شما را به کسب آن از راه حرام و اندارد، زیرا آنچه نزد خداست با نافرمانی به دست نمی‌آید.

نکته: در اینجا ممکن است این پرسش مطرح شود که اگر در جایی شغل منحصر به فردی (مانند طبابت) باشد که گذران زندگی مردم به آن وابسته باشد و انجام دادن این کار بر صاحب شغل واجب باشد، آیا مزد گرفتن برای صاحب شغل حرام است؟ در جواب باید گفت: وجوب کفایی یا عینی برخی از امور جامعه که برقراری نظام آن وابسته به آنهاست مستلزم رایگان بودن آنها نیست. و چون عمل مسلمان محترم است می‌تواند در قبال آن اجرت دریافت کند، پس اگر در مکانی طبیب منحصر به فرد بود به گونه‌ای که طبابت بر وی واجب عینی بود باز می‌تواند اجرت دریافت کند.

آثار درآمدهای فاسد

کاهش روزی حلال: امام صادق علیه السلام می فرماید: روزی هرکس از جانب خدا قسمت شده است [و مقدار معینی] دارد، پس آنکه روزی خود را از راه حرام به دست آورد هم مؤاخذه می شود وهم از حساب او کسر می گردد.

قحطی و کمبود: رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: ...پس از من هرگاه کم فروشی شود خدا مردم را به قحطی و کمبود گرفتار سازد.

عدم پذیرش عبادات: امام باقر علیه السلام می فرماید: مالی که از راه دروغ، ربا، خیانت و دزدی به دست می آید صرف آن برای زکات، صدقه، حج و عمره پذیرفته نمی شود.

دوری از رحمت الهی: امام صادق علیه السلام می فرماید: زن آوازه خوان و کسی که از درآمد آن بهره ببرد ملعوناند. در حدیث دیگری از آن حضرت آمده است: درآمد زن آوازه خوانی که در عروسی ها [ی زنانه و جایی که مردی صدای وی را نمی شنود] می خواند اشکالی ندارد. البته در صورتی که هیچ مفسده ای بر آن مترتب نشود.

ورود به دوزخ: رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: آن که راه کسب [حلال و حرام آن] برایش مهم نباشد، برای خدا نیز مهم نیست که از کجا او را به دوزخ درآورد.

انواع کسب (راه های تولید)

کشاورزی

فضیلت کشاورزی و کشاورزان: رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: کشاورزی کنید، زیرا کشاورزی برکت دارد و چاه های آب فراوانی در آن حفر کنید.

امیر مؤمنان علی علیه السلام می فرماید: یکی از راه های تامین معاش، آبادسازی زمین است، چرا که خدای متعال فرمود: "اوست که شما را از زمین پدید آورده و در آن رشدتان داده و از شما خواسته است که در آن آبادانی کنید." تا به وسیله دانه ها و ثمرها و مانند آن ها که از زمین حاصل می شوند امرار معاش کنید.

مردی از امام صادق علیه السلام پرسید: فدایت شوم! گروهی می‌گویند: کشاورزی مکروه و ناپسند است. آن حضرت فرمودند: کشاورزی و درخت کاری کنید؛ به خدا سوگند! کاری حلال‌تر و پاکیزه‌تر از آن نیست.

رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: هر مسلمانی درختی بکارد یا دانه‌ای کشت کند، و انسان، یا پرندۀ یا حیوانی از آن بخورند برایش صدقه به شمار می‌آید.

امام باقر علیه السلام می‌فرماید: بهترین کارها کشاورزی است که نیک و بد از حاصل آن می‌خورند. هرگاه نیکان از آن چیزی بخورند یا بیاشامند برای کشاورز استغفار می‌کنند.

از امیر مؤمنان علیه السلام درباره آیه وَمَا لَنَا إِلَّا أَنْ نَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا وَلَنْصُبرْنَ عَلَىٰ مَا آذَيْتُمُونَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ^۱ (و چرا بر خدا توکل نکنیم و حال آنکه ما را به راه‌هایمان رهبری کرده است و البته ما بر آزاری که به ما رساندید شکیبایی خواهیم کرد و توکل کنندگان باید تنها بر خدا توکل کنند) پرسیدند: فرمود: آنان کشاورزان هستند.

راوی گوید: از امام صادق علیه السلام درباره کشاورزان پرسیدم. فرمود: آنان گنج‌های خدا در زمین‌اند، و نزد خدا کاری محبوب‌تر از کشاورزی نیست و خدا همه پیامبران را کشاورز برانگیخت، جز ادریس علیه السلام که او خیاط بود.

تهیه و حفظ منابع کشاورزی

امام صادق علیه السلام به غلامش مصادف فرمود: برای خود باغ یا کشت‌زاری فراهم کن، زیرا هرگاه بلا یا مصیبتی نازل شود و مرد بداند پشتوانه‌ای دارد که با آن خانواده‌اش تامین می‌شوند، تحمل گرفتاری و جان‌کندن برای او آسان می‌گردد. امام باقر علیه السلام نیز می‌فرماید: در تورات آمده‌است که هرکس زمین و آبی را بفروشد و پول آن را در زمین و آبی سرمایه‌گذاری نکند سرمایه‌اش نابود می‌شود. امام علی علیه السلام می‌فرماید: از خدا دور باد آن‌که آب و خاکی بیابد، آنگاه تهی دست بماند.

برخی آداب کشاورزی

کشاورزی نکردن در شوره زار: رسول خدا صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام فرمود: چهار چیز، تباه است: خوردن پس از سیری؛ افروختن چراغ در شب مهتابی، کشت در شوره زار و نیکی به آن‌که اهلیت ندارد.

پرهیز از بذرپاشی و میوه چینی شبانه: امام صادق علیه السلام می فرماید: شبانه میوه مچین و درو مکن. سپس فرمود: به هنگام برداشت محصول مشت مشت ببخش و شبانه بذر مپاش، زیرا در بذرپاشی نیز نباید بخشش رو فراموش کنی؛ نیز می فرماید: شبانه میوه چینی و درو و قربانی و بذرافشانی نکن، چرا که اگر چینی کنی قانع و معتر نزد تو نیابند. راوی گوید، پرسیدم: قانع و معتر کیانند؟ فرمود: قانع کسی است که به عطایت راضی می شود و معتر ره گذری است که از تو کمک می خواهد.

ادای حقوق: امام صادق علیه السلام می فرماید: در زراعت دو حق است: حقی که از تو می ستانند؛ حقی که تو خود می پردازی. راوی پرسید: چه حقی ستانده می شود و چه حقی را باید پردازم؟ فرمود: اما حقی که ستانده می شود همان یک دهم و یک بیستم (زکات) است و حقی که می پردازی همان حقی است که خدا می فرماید: روز درو کردن، حق زراعت را پردازید.

شیوه کشاورزی و دعای آن

شیوه نهال کاری: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: برادرم عیسی علیه السلام از شهری می گذشت؛ در حالی که میوه های باغ آن ها آفت زده شده بود. مردم آن نزد او شکوه بردند. او فرمود: آفت زدایی این ها به دست خودتان انجام می گیرد که نمی دانید؛ شما هنگام درخت کاری نخست پای نهال خاک می ریزید؛ در حالی که باید ابتدا آب بر ریشه های نهال بریزید سپس خاک بریزید تا کرم زده نشود. پس آنان نهال کاری را به این سبک آغاز کردند و آفت زدایی شد.

امام صادق علیه السلام فرمود: هر گاه درخت خرما کسی به نیکی باردار نمی شود ماهی های ریز خشک شده را بکوبد، سپس کمی از آن را بر شکوفه های نخل بپاشد و مازاد آن را در کیسه (پارچه تمیزی) نهاده و بر قسمت میانی نخل قرار دهد. به اذن الهی به آن سود می بخشد.

صالح بن عقبه می گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمود: باغت را دیدم؛ آیا نهالی در آن کاشتی؟ گفتم: می خواستم از باغ های شما نهال بردارم. امام علیه السلام فرمود: آیا به چیزی راهنمایی ات نکنم که برای تو بهتر باشد و زودتر ثمر دهد؟ گفتم: آری. فرمود: زمانی که ثمر نخل در حال رسیدن و به سمت رطب شدن می رود، آن را بکار، همانند نهالی که من کاشته ام به تو ثمر خواهد داد، پس چنین کردم و همانگونه رشد کرد.

دعای هنگام کشاورزی: امام باقر علیه السلام می فرماید: هرگاه خواستی کشاورزی کنی یک مشت بذر بردار سپس رو به قبله سه بار بگو: **أَنْتُمْ تَزْرَعُونَ** ^۱ (آیا شما آن را [بی یاری ما] زراعت می کنید یا مایم که زراعت می کنیم)، آیا شما آن را می رویانید و به ثمر می نشانید یا ما رویاننده و به ثمر نشاننده آنیم؟! آنگاه سه بار بگو: **بِاللَّهِ الزَّارِعُ**. بلکه خدا رویاننده و به ثمر نشاننده آن است. سپس بگو: **"اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ حَرثًا مُبَارَكًا وَارْزُقْنَا فِيهِ السَّلَامَةَ وَالتَّمَامَ وَاجْعَلْهُ حَبًّا مُتْرَاكِبًا وَلَا تَحْرِمْنِي مِنْ خَيْرِ مَا ابْتَغَى وَلَا تَفْتِنْنِي بِمَا مَنَعْتَنِي بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ."** "بار الها! این بذرافشانی را کشت مبارک قرار بده و سلامت و به پایان بردن آن را روزی ما کن و آن را دانه های به هم انباشته و پر محصول قرار ده و از خیر آن چه می طلیم محروم مکن و مرا به آنچه از من بازداشتی آزمایش مکن، به حق محمد و آل پاک و پاکیزه اش." سپس با تکیه برخواست و اراده خدا بذری را که در مشت داری بیافشان. شعیب عقرقوفی از امام صادق علیه السلام چنین نقل کرده است: هرگاه خواستی بذر بیافشانی این دعا را بخوان: **اللَّهُمَّ قَدْ بَدَرْتُ وَأَنْتَ الزَّارِعُ فَاجْعَلْهُ حَبًّا مُتْرَاكِبًا**. بار الها! من بذر افشاندم در حالی که تو رویاننده و به ثمر نشاننده ای پس آن را دانه های انبوه و پر محصول قرار بده.

راوی می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه خواستی نهالی یا گیاهی بکاری پس بر آن نهال یا دانه این [ذکر] را بخوان: ((سبحان الباعث الوارث؛ منزه است خدایی که برمی انگیزاند و وارث است))؛ به راستی این کشت به خطا نمی رود. راوی می گوید: امام باقر علیه السلام یا امام صادق علیه السلام فرمودند: هنگام درخت کاری یا زراعت این [ذکر] را بخوان: مثل سخن پاک را به درختی پاک که ریشه اش در زمین استوار و شاخه هایش در آسمان است تشبیه کرده که میوه اش را در هر زمان به اذن پروردگارش می دهد.^۲

دامداری

رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: بر شماست که دامداری و کشاورزی کنید، چراکه آن دو (بامداد و شامگاه خیر رسانند و درآمد و رشد نیکویی دارند). امام صادق علیه السلام می فرماید: خدا هرگز پیامبری را بر نینگیخت، مگر اینکه چوپانی را از او خواست، تا بدین ترتیب مردم داری را به او بیاموزد.

از رسول خدا صلی الله علیه و آله پرسیدند: پس از زراعت درآمد چه کاری نیکوتر

۱. آیه ۶۴ واقعه

۲. صفحه ۶۰۱ کتاب مفاتیح الحیات

است؟ فرمود: دامداری که درباره چارپایانش اوضاع باران را رعایت می کند، سرزمین های پرباران و علوفه زار را می پیماید و نماز را برپا می دارد و زکات می پردازد...؛ یعنی بهترین کار پس از کشاورزی، دامداری است.؛ نیز ایشان در حدیث دیگری می فرمایند: شترداری مایه عزت و برکت در گوسفند است و نیکی تا روز قیامت به پیشانی اسبان گره خورده است.

توضیح: شترداری از آن جهت که سرمایه ای کم زحمت و کم هزینه است، مایه عزت است، گرچه در گذشته غالباً از شتر برای حمل و نقل استفاده می شده و به همین جهت مایه زحمت و رنج بود و از این رو بر پایه حدیثی، رسول خدا صلی الله علیه و آله در باره آن فرمود: در آن بدبختی، حق کشی، رنج و دوری از خانه و خانواده است... سودش نیز تنها از همین راه دشوار و نامبارک است.

رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: خدای متعال سه گونه برکت نازل کرد: گوسفند، نخل و آتش.

تجارت

فضیلت و اهمیت تجارت

رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: برکت ده جزء دارد: نه دهم آن در تجارت و یک دهم در دام است؛ همچنین می فرماید: نه دهم روزی در تجارت و یک دهم آن در دامداری است.

توضیح: احتمال دارد این حدیث ناظر به اقتصاد ویژه حجاز باشد که منطقه ای خشک و استوایی است و زمینه کشاورزی و دامداری در آن اندک است.

امیر مؤمنان علیه السلام می فرماید: تجارت کنید تا خدا بر کتتان دهد. من از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که می فرمود: روزی ده جزء دارد که نه جزء آن در تجارت است؛ نیز می فرماید: درآمد مردم از پنج راه است: ... یکی از آن ها تجارت است.

راوی می گوید به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مردی تجارت می کند و چنانچه اجیر شود درآمدش بیشتر است. فرمود: اجیر نشود؛ لیکن با طلب روزی از خدا به تجارت پردازد، زیرا اگر اجیر شود خود را [از سود بیشتر] محروم کرده است.

محمد بن عذافر می گوید: امام صادق علیه السلام هزار و هفتصد دینار سرمایه در اختیار پدرم گذاشت و فرمود: با این سرمایه تجارت کن. سپس فرمود: گرچه سود مادی مورد توجه [مردم] است من به سود آن رغبتی ندارم؛ لیکن دوست دارم خدی بزرگ مرا در حالی ببیند که در جست و جوی برکات او هستم.

آثار تجارت

رفع اندوه: رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: هر گاه به سختی و تنگنای زندگی دچار شدید، برای تجارت بیرون روید و خویشتن و خانواده را غمگین نکنید.

امام صادق علیه السلام می فرماید: هر گاه یکی از شما تنگدست شود، در زمین برای جست و جوی فضل خدا قدم بردارید و خود و خانواده را اندوهگین نسازید.

بی نیازی از دارایی مردم: امیر مؤمنان سلام الله علیه می فرماید: به تجارت رو آورید؛ چرا که تجارت مایه بی نیازی شما از دستاورد مردم است و خدای بزرگ بنده صاحب حرفه امانتدار را دوست دارد.

افزایش خرد: امام صادق علیه السلام می فرماید: تجارت مایه افزایش خرد است.

همراهی با شهیدان در قیامت: رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: بازرگان امانتدار راستگوی مسلمان، در قیامت همراه شهیدان است.

آداب تجارت حلال

فقه تجارت: امیر مؤمنان علی علیه السلام می فرماید: ای گروه تاجران! ابتدا فقه، سپس تجارت، ابتدا فقه، سپس تجارت، ابتدا فقه، سپس تجارت، به خدا سوگند [نفوذ] ربا در میان این امت از راه رفتن مورچه بر سنگ صاف نامحسوس تر است. ؛ شخصی به امیر مؤمنان سلام الله علیه گفت: می خواهم تجارت کنم، آن حضرت فرمود: آیا احکام الهی را آموختی؟ پاسخ داد: برخی از آن‌ها را آموختم. حضرت فرمود: وای بر تو؛ کسی که می خواهد تجارت کند ابتدا باید دانش و احکام آن را بیاموزد و اگر از حلال و حرام آن نپرسد در ربا می افتد. ؛ نیز می فرماید: نخست فقه بیاموزید سپس تجارت کند، تاج، فاجر است، و فاجر در آتش، مگر اینکه به حق بدهد و به حق بستاند.

خدا محور در خرید و فروش: رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: کسی

که در کار خرید و فروش است باید از پنج خصلت دوری گزیند و گرنه داد و ستد نکند: ربا، سوگند، کتمان عیب کالا، ستایش از کالا هنگام فروش و بدگویی از آن هنگام خرید.

امیر مؤمنان علی علیه السلام هر روز صبح در بازارهای کوفه می‌گشت،... و در هر بازار می‌ایستاد و می‌فرمود: ای گروه تاجران! تقوای الهی پیشه کنید... در داد و ستد پیشاپیش [از خدا] طلب خیر کنید، و با آسان گیری، از او برکت بطلبید و به خریداران نزدیک شوید [دوستانه برخورد کنید]، خود را با بردباری بیارایید، از سوگند و دروغ‌گویی و ستم کردن دوری کنید و با ستم شده‌ها [ای معامله] به انصاف رفتار کنید و به ربا نزدیک نشوید و در سنجش متاع رعایت عدالت کنید و متاع مردم را کم ارزش نشمارید و در زمین فساد را گسترش ندهید...

آسان‌گیری در تجارت: رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: خدای متعالی آسان خریدن و آسان فروختن را دوست دارد؛ همچنین می‌فرماید: خدا رحمت کند کسی را که در خرید و فروش آسان‌گیر باشد.

پذیرش پشیمانی خریدار: رسول اکرم صلی الله علیه و آله به حکیم بن حزام اجازه تجارت نداد، مگر پس از آنکه تعهد گرفت که پشیمانی طرف معامله را بپذیرد، به تنگدست مهلت دهد، و حق را رعایت کند؛ به سود او باشد یا نباشد. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: هر بنده‌ای که در خرید و فروش، مسلمانی را اقاله کند، خدا روز قیامت از لغزش او درگذرد.

صداقت: رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: پاکیزه‌ترین درآمد، کسب تاجرانی است که در داد و ستد دروغ نمی‌گویند، در امانت خیانت نمی‌کنند، خلف وعده نمی‌کنند، به هنگام خرید بدگویی و به هنگام فروش ستایش نمی‌کنند، به هنگام سودمند بودن معامله در فروش کالا امروز و فردا نمی‌کنند و به هنگام سودآوری در دریافت سخت‌گیری ندارند.

تجارت در وطن: امام سجاد علیه السلام می‌فرماید: تجارت در وطن مایه سعادت‌مندی مرد است.

حفظ منبع درآمد: امام صادق علیه السلام می‌فرماید: هر گاه روزی تو از پیشه‌ای تامین می‌شود آن را حفظ کن [شغلت رو تغییر مده]؛ و نیز فرمود: اگر بازرگان از تجارتی سود نمی‌برد، به تجارتی دیگر روی آورد.

دعا به هنگام داد و ستد

رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: مسلمان هنگام معامله با مسلمانی بگوید ((اللَّهُمَّ خِرْ لِي وَ لَه ؛ خدایا ! خیر خواه من و او باش)).

در حیث حریر به نقل از امام صادق علیه السلام چنین آمده است: هرگاه خواستی کالایی بخری سه بار بگو: الله اکبر ؛ آنگاه این دعا را بخوان: بار الها! من این را خریدم و در آن پ، فضل و احسان تو را می طلبم، پس بر محمد و آل محمد درود فرست و برای من در آن، برکت و فضل قرار بده. بار خدایا! من این را خریدم و در آن، روزی تو را می طلبم [خدایا] در آن برای من روزی و معاش قرار بده.^۱

در روایت معاویه بن عمار از آن حضرت این گونه آمده است: هرگاه خواستی چیزی بخری پس بگو: ای همیشه زنده، ای برپا دارنده، ای پاینده، ای مهربان و ای بخشنده! تو را به عزت و قدرت و به آنچه علمت بر آن احاطه دارد سوگند می دهم و می خواهم که امروز تجارتی قسمت من کنی که از همه تجارت ها روزی بیشتر، برکت بیشتر، و عاقبت بهتری داشته باشد، زیرا هیچ خیری در آنچه عاقبت و فرجام [نیکی] ندارد، وجود نخواهد داشت.^۲

رفتارهای ناپسند در داد و ستد

ناجوانمردی: رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: سود بردن از برادران [دینی] در داد و ستد از جوانمردی نیست. امام صادق علیه السلام می فرماید: سود گرفتن مؤمن از مؤمن ریاست، مگر اینکه قیمت جنس بیش از صد درهم باشد. در آن صورت می تواند هزینه روزه را سود بگیرد و اگر قصد خریدار، تجارت باشد می تواند با ارفاق سود بگیرد.

بازار گردی: امام صادق علیه السلام می فرماید: از بازار گردی پرهیز و عهده دار خرید پیاپی چیزهای جزئی و ریز مشو؛ چرا که تصدی تهیه آن ها برای فرد با شخصیت و دین مدار ناپسند است.

سوگند در داد و ستد: از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل شده است که سوگند در معامله رونق دهنده متاع و سپس نابود کننده برکت آن است. ؛ در حدیث دیگر پرهیز از سوگند از شرایط کسب حلال شمرده شده است. در حدیثی دیگر می فرماید: چهار گروه را خدا دشمن دارد: فروشنده پر سوگند و ... ؛ همچنین

۱. صفحه ۶۰۸ کتاب مفاتیح الحیات

۲. همان

می فرماید: خدا در قیامت به سه کس نظر نیفکند و پاکشان نگرداند و برایشان عذابی دردناک است: یکی از آن‌ها کسی است که خدا فروشی می کند؛ جز با سوگند به خدا نمی خرد و جز با سوگند به خدا نمی فروشد...؛ نیز می فرماید: کسی که با سوگند، مال مسلمانی را به دست آورد از بهشت محروم می گردد. پرسیدند: حتی اگر اندک باشد؟ فرمود: حتی اگر شاخه‌ای از چوب مسواک باشد.؛ همچنین آن حضرت در احادیثی می فرماید: کسی که می خواهد کسبش پاک باشد، در داد و ستد فریب ندهد؛ هر کس در خرید یا فروش به مسلمانی خیانت کند از ما نیست؛ وای بر تاجران امت من از ((لا والله)) و ((بلی والله)) [سوگند بسیار] گفتن؛ یکی از کسانی که خدا در روز قیامت به او نظر رحمت نمی افکند کسی که با سوگند دروغ برای کالایش بازار گرمی می کند. این جمله را سه بار فرمود؛ و همچنین فرمود: صاحب کالا برای عرضه و فروش آن اولویت دارد.

امیر مؤمنان علی علیه السلام می فرماید: ای تاجران! از سوگند دروغ در معامله پرهیزید، چرا که سوگند دروغ بازار متاع را گرم می کند و برکت آن را می برد.

امام صادق علیه السلام می فرماید: همراه متاع خوب دو دعا و همراه متاع نامرغوب نیز دو دعاست: به صاحب متاع خوب گفته می شود: خدا به تو و نیز به کسی که آن را به تو فروخته است برکت دهد و به صاحب متاع بد گفته می شود: خدا به تو و نیز به کسی که آن را به تو فروخته است برکت ندهد و نیز فرمود: سه گروه را خدا بی حساب به بهشت در می آورد: زمامدار دادگر، بازرگان راستگو، و سالمندی که عمر خود را در راه فرمانبری از خدا سپری کرده است و سه گروه را بی حساب روانه جهنم می کند: زمامدار ستمگر، بازرگان دروغگو، و سالمند آلوده دامن.

فریب در معامله: آرد فروشی نزد امام صادق علیه السلام آمد. آن حضرت به او فرمود: از آمیختن جنس و فریب دادن پرهیز، زیرا هر که بفریبد، در مالش فریب خورد و اگر مالی نداشته باشد در خاندانش فریب خورد و نیز فرمود: از ما نیست کسی که در داد و ستد ما را بفریبد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: کسی که مسلمانی را در داد و ستد بفریبد، از ما نیست و در قیامت با یهودیان محشور می شود، زیرا یهود نسبت به مسلمانان فریبکارترین مردمانند؛ همچنین می فرماید: هرگاه خواستی شیر بفروشی آن را با آب در نیامیز زیرا غش در معامله به شمار می آید.

پرهیز از برخی معاملات

رسول خدا صلی الله علیه و آله از فروش سلاح در فتنه نهی فرموده است. امام صادق علیه السلام درباره فروش سلاح به دو گروهی که در راه باطل با هم می‌جنگند فرمود: می‌توان چیزهایی را فروخت که جنبه دفاعی دارد؛ مانند زره، پوتین و کلاهخود.

امام رضا علیه السلام می‌فرماید: رسول خدا صلی الله علیه و آله از معامله غرری (زیانبار) و داد و ستد با مضطر نهی فرمود؛ همچنین آن حضرت در حدیثی می‌فرماید: کمفروشی عامل پیدایش قحطی و کمبود از سوی خداست. رسول خدا صلی الله علیه و آله از معامله سگ جز سگ شکاری نهی فرموده است؛ نیز از فروش آب زاید [بیش از حد نیاز] و همچنین از ورود در داد و ستد دیگران نهی فرمود و نیز فرمود: در گفت و گوی معامله برادر مؤمن وارد نشو.

صنعت (حرفه)

اهمیت صنعت

برخی از نیازهای بشر تنها از راه صنعت تامین می‌شود.

امام صادق علیه السلام فرمود: خدا اسباب روزی مردمان را در کارهای مختلف و صنایع گوناگون قرار داد و این برای بقای بشر پایدارتر، و برای تدبیر امور درست تر است.

در قرآن به برخی از صنعتها که به دست پیامبران سلام الله عليهم انجام گرفته اشاره شده است. خدا می‌فرماید: پس هنگامی که خواستیم عذاب بفرستیم، به او وحی کردیم که آن کشتی را زیر نظر ما و برطبق آنچه به تو وحی می‌کنیم بساز و چون حکم ما در مورد کفر پیشگان در رسید، و به نشانه عذاب، آب از آن تنور جوشید، از هر حیوانی، دو تا، یک نر و یک ماده، با کسانت (مؤمنان و خانواده‌ات) جز کسانی از آنان که بیشتر وعده عذاب در حقشان ثابت شده است، در آن کشتی سوار کن.؛ همچنین می‌فرماید: و به سود شما ساختن زره را بدو (داود پیامبر) آموختیم تا در جنگ شما را حفظ کند، آیا سپاس [این نعمت‌ها] می‌دارید؟

آداب صنعتگری

صنعت‌گران باید افزون بر مهارت و دانایی، در پی تامین نیاز مردم عصر خود باشند تا از این رهگذر هم مشتری جلب کنند و هم خدمتی به بندگان خدا و عبادت او کنند.

امام صادق علیه السلام می فرماید: هر صنعت گری برای درآمذزایی نیازمند سه خصلت است: مهارت و تخصص در کار، ادای امانت در کار، و علاقه مندی به صاحب کار [و کسی که برایش کار می کند].

امیرمؤمنان علیها سلام می فرماید: خدا صاحب حرفه امانتدار را دوست دارد. رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: وای بر صنعت گران امت من از امروز و فردا کردن! [دور سر دوانی مردم و خلف وعده با آنان و به تاخیر انداختن کارشان که مایه هلاکت است].

اقسام صنعت

صنعت حلال: امام صادق علیه السلام می فرماید: صنعت‌هایی که مردم خود می آموزند یا به دیگران یاد می دهند مانند نوشتن و حسابداری و بازرگانی و زرگری و زرین سازی و عملیات ساختمانی و بافندگی و گازی و دوزندگی و تصویرسازی غیر جاندار و انواع وسایل و ابزاری که مردمان به آن ها نیاز دارند و از آن ها بهره می برند و سامان یافتن زندگیشان به آن ها است و نیازهای گوناگونشان با آن ها برآورده می شود همه این ها فعل و تعلیمش برای خود یا دیگری جایز است.

صنعت حرام: دو قسم دارد: ۱. صنعت حلالی که در جهت حرام به کار گرفته شود؛ ۲. صنعتی که فقط، کاربرد حرام دارد. امام صادق علیه السلام می فرماید: صنعتی که تنها برای حرام کار برد دارد و رهاوردش تباهی محض است و هیچ صلاحی (فایده‌ای) در آن نیست خدا آن را حرام کرده است [مانند ابزار سخت افزاری و نرم افزاری لهو و لعب، بت پرستی، تولید نوشابه‌های حرام و هر چیزی که موجب تباهی محض افراد و جامعه است].

پس آموختن و آموزش دادن آن، عمل به آن، گرفتن مزد برای آن و هرگونه اقدامی برای آن همه اش حرام است، مگر اینکه صنعتی باشد که گاهی در جهت منفعت (حلال) به کار رود و از آن جهت که در آن صلاحی وجود دارد یاد گرفتنش و عمل به آن حلال است؛ ولی بر کسی که آن را در جهت حرام و غیر حق به کار گیرد حرام است.

با تشکر فراوان از گروه جهادی، جهادگران پیشگام که در تهیه و تدوین این جزوه کمال همکاری را داشتند

به نظر میرسد سبک زندگی ارائه شده در مفاتیح الحیاه تا حدود زیادی با ذائقه اسلامی-ایرانی مردم همخوانی دارد و این موضوع باعث شده است تا جای خود را در خانه ها باز کند؛ کتابی که عمل به دستورات دینی و اخلاقی اش توسط اشخاص و ورود ساز و کار فرهنگی تربیتی آن به جامعه، ضامن صلابت و سعادت است. در همین خصوص با توجه به اتقان این اثر گران سنگ، بر آن شدیم تا خلاصه ای از مطالب مرتبط با حوزه کسب و کار را جمع آوری کرده و در این جزوه در اختیار گروههای جهادی قرار دهیم. امید داریم ترویج این مطالب در بین گروه های جهادی و اهالی مناطق محروم زمینه سازی تحرک و پویایی هر چه بیشتر در عرصه اقتصادی را فراهم آورد.

